

ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНІСНИХ ХАРАКТЕРИСТИК СОЦІАЛЬНОГО ОПОРУ

Масштабність та швидкість змін, які характеризують сучасний світовий розвиток, обумовлюють необхідність детального аналізу сутності протікання соціальних процесів на мікро, макро- та мезарівнях життєдіяльності соціуму.

Процеси змін, (як переміщення, перетворення або перехід в іншу форму) [1,331], не залежно від того сприймаються вони суспільством чи ні, об'єктивно викликають виникнення соціального опору. Він, може проявлятися у формі різкої відкритої протидії, у прихованих формах боротьби, або просто як соціальна інерція, та стає важливою ознакою стану суспільства або окремої його частини. Як стверджує Фролов^оС.С. соціальні зміни завжди мають долати опір специфічних установок і цінностей з тієї причини, що ніколи не буває такого сприятливого положення коли всі одноставно підтримують соціальні зміни [2].

Широкий спектр проявів соціального опору у сучасному суспільстві, глобалізація його масштабів, формує необхідність визначення сутності даного явища, його специфіки відносно схожих соціальних явищ та відносно умов його прояву.

Слід зазначити, що за останні роки явище соціального опору стало предметом дослідження представників різних наукових напрямків. Проте вони розглядають лише прояви даного явища, які є характерними для кожної специфічної галузі. Наприклад, психологи розглядають опір крізь окремого індивіда, соціологи крізь діяльність соціальних акторів (соціальні прошарки, інститути), теоретики управління крізь організаційну систему. Але ця проблема потребує цілісного дослідження.

Першочерговою задачею для визначення сутності соціального опору є пошук його атрибутивних ознак, які мають характер інваріантних, тобто присутніх у будь-якій формі його вияву.

Першою обов'язковою ознакою соціального опору є наявність суб'єкту, як його носія. Суб'єктами опору можуть виступати як окремі індивіди, їх групи, та соціальні спільноти – класи, нації, народи, так і соціальні організації - політичні партії, держави та їхні установи.

До визначення сутнісних характеристик соціального опору

Незалежно від того хто є провідником опору, його носій завжди - людина. Він є лише «людським явищем», як стверджує Н.Гришина аналізуючи сутність конфлікту [3,73]. Держава та інші організації виступають лише як засоби, за допомогою яких людина чи група людей досягає власних цілей. Роль людини, у процесах розгортання соціального опору має вирішальний характер

Наступною ознакою соціального опору є спрямованість на подолання причини його виникнення. Дана ознака виражається у певних соціальних діях. Вони не обов'язково виражаються у відкритому протистоянні, боротьбі чи інших видах активної діяльності. Соціальний опір може виявлятися у пасивних формах: наприклад, у сублімації енергії, конформізмі або фрустрації у формі уходу. Головною тут є спрямованість на знищення (зменшення) тиску.

Третьою обов'язковою ознакою є наявність протистояння, що характеризує двох чи більше суб'єктів соціального процесу. Коли одна або декілька сторін здійснюють тиск, а інша (інші) відповідають опором у різних формах.

Отже, наявність суб'єкту соціального опору, направленість на його подолання, та наявність протистояння з цього приводу, є обов'язковими ознаками об'єктивно виникаючого соціального опору.

Об'єктивність соціального опору обумовлена тим, що опір постає як умова соціальної діяльності людини, становлення його соціальності. П. Монсон пише, що «суб'єктивність людей у процесі їхньої діяльності стає об'єктивною» [5,68]. Соціальний опір є характеристика умов життєдіяльності людини, яка дозволяє йому діяти у рамках звичного, створеного для неї, і багато в чому нею самою світу. Його можна розглядати, як здатність людини створювати та зберігати свій світ, протиставляючи його зовнішньому. Соціальний опір постає характеристикою індивідуальності особистості та умовою соціальної ідентичності. У підтвердження цього можемо навести експеримент проведений М. Хейлман. На вулицях Нью-Йорка зупиняли людей з проханням взяти участь у зборі підписів. Поки перехожий думав, чи ставити йому підпис, інша людина, заявляла йому, що слід категорично заборонити поширювати та підписувати подібного роду діяння (збір підписів на вулицях). У даному випадку, як реакція на грубі спроби обмеження власної свободи, спрацьовують механізми опору, і приводять до того, що на папері з'являвся підпис перехожого [4,169].

Об'єктивність соціального опору обумовлена також тим, що він є постійною характеристикою будь-якого соціального процесу, на будь-якій його стадії. Тобто при аналіз соціального опору ми повинні аналізувати процеси посилення та послаблення опору, а не його виникнення або зникнення як послідовної фази соціального розвитку [6,18]. У певний момент часу соціальний опір може виявлятися як

активна боротьба, а у інший як прояв індиферентності до подій, що відбуваються. Крім того різні соціальні суб'єкти мають різну силу опору, і судити про наявність певного виду опору можна лише оцінивши силу дії усіх суб'єктів процесу.

Протистояння впливу зовнішнього середовища, передбачає також збереження традиційного у суспільстві. У кожній групі та кожній особистості є доля соціального, яке закладене тими групами з якими об'єкт себе співвідносить. Чим міцніший цей зв'язок тим більша сила опору. «Різним людям у різній мірі властива здатність протистояти окрасу сприйняття раніше накопиченим відомостям, позбавитися від тиску «попереднього знання» [8,30]. Чим більше і довше традиційних форм суспільної поведінки і свідомості відтворюється соціальною групою у конкретній особистості, тим більша її здатність до опору змінам. «Сила опору залежить від кількості поколінь, що відтворюють стійкі форми соціального габітусу» [7,298].

Відтворення традиційного, у першу чергу обумовлює стійкість розвитку соціальної системи, її безперешкодне відтворення. Соціальний опір направлений на збереження системою стабільності, стійкості та здатності до виконання конкретно визначених функцій шляхом використання міцних соціальних зв'язків. Як зазначає М.Лепський «Опір не рідко може бути єдиною, але потужною стримуючою силою. Загроза з боку цієї сили залежить від різних причин, але головними є структура та культура» [9]. Соціальний опір характеризує здатність системи протистояти та не пропускати нововведення, що загрожують існуванню традиційного устрою справ (не допустити погіршення ситуації). Все нове, якщо воно претендує на місце у соціумі, має подолати бар'єр опору, щоб довести свою корисність. Соціальний опір є перевіркою нововведень на дієвість, якість та потрібність у суспільстві. Будь-що нове обов'язково зустріне опір з боку суспільства в цілому або окремої його частини, буде або відкинуто і ніколи не знайде свого місця у цьому суспільстві (за умови, якщо не зміняться історико-соціальні умови існування цього суспільства), або буде прийняте безумовно чи з певними змінами.

Соціальний опір може виявлятися не лише у якості протистояння змінам, з метою збереження системи, але і у якості боротьби за зміни. Такий його прояв спостерігається в умовах необхідності збереження життя системи, коли подальше існування за наявних характеристик виявляється згубним.

Спрямованість опору на збереження традиційних соціальних зв'язків, є гарантом та показником цілісності соціальної системи. Чим сильніші соціальні зв'язки, тим сильніше згуртована спільнота, і, відповідно, тим сильніший опір вона здатна чинити. «Опір змінам пропорційний до сили зламу культури, та обернено пропорційний

терміну, протягом якого треба впровадити стратегічні зміни» [10,586]. Отже, опір змінам, який спрямований на збереження традиційних соціальних зв'язків, забезпечує цілісність соціальної системи.

Таким чином, соціальний опір є об'єктивним, закономірним явищем, що характеризує систему у кожний момент її існування. Його джерелом є суб'єктивний елемент системи. Опір передбачає наявність протистояння та направленість на подолання причини цього протистояння. Виражає зв'язок соціальної системи із соціальною середою. Є реакцією на зовнішні або внутрішні впливи, що не співпадають з системою цінностей і формами життєдіяльності соціального суб'єкту, який знаходиться під тиском. Він спрямований на збереження цілісності за рахунок недопущення або ініціалізації змін функцій, структури та форми взаємодії соціальних суб'єктів як елементів даної системи.

Література

1. Современный философский словарь / Под общей ред. д. ф. н. профессора В. Е. Кемерова. — 2-е изд., испр. и доп. — Лондон, Франкфурт-на-Майне, Париж, Люксембург, Москва, Минск / ПАНПРИНТ, 1998. — 1064 с.
2. Введение в философию: Учебник для вузов. В 2 ч. Ч.2, / Фролов И. Т., Араб-Оглы Э. А., Арефьева Г. С. и др. — М.: Политиздат, 1990. — 639 с.
3. Гришина Н.В. Психология конфликта. — СПб.: Питер, 2001. — 464 с.
4. Майерс Д. Социальная психология / Перевод с англ. — СПб.: Питер, 1997. — 683 с.
5. Монсон П. Лодка на аллеях парка: введение в социологию / пер. со швед., М., 1994. — 96 с.
6. Матвеева Н.А. Социальная инерция: к определению понятия // Социологические исследования — 2004. — №4. — С. 15-23.
7. Елиас Н. Общество индивидов. — М., 2001. — 336 с.
8. Гук А.Н. Психология творчества. — М.: Наука, 1979. — 246 с.
9. Лепський М.А. Соціальний опір: проблеми індиферентності і протидії // Людина і політика. — 2002. — №1. — С. 66-73.
10. Соціально-психологічне забезпечення процесів стратегічного управління та формування стратегічної поведінки персоналу / Шершньова З.Є. Стратегічне управління. Підручник. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К.: КНЕУ, 2004. — 699 с.